

Використання методу центра тяжіння для визначення показників-репрезентантів фаз циклу кругообігу капіталу дозволить значно скоротити розмірність інформаційного простору показників фаз циклу кругообігу капіталу, а також визначити набір найбільш значущих показників, які характеризують фази циклу кругообігу капіталу.

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані: керівництвом підприємства при обґрунтуванні управлінських рішень, пов'язаних з забезпеченням поточної діяльності підприємства, розробці стратегії розвитку; інвесторами при оцінці інвестиційної привабливості підприємства; власниками та акціонерами при оцінці ефективності своїх вкладень; кредиторами підприємства при визначенні його кредитоспроможності й ін.

Таким чином був запропонований підхід до попереднього згортання інформативного простору показників для кожної фази циклу кругообігу капіталу за допомогою статистичного методу – методу центра тяжіння, який надає можливість виявити найбільш вагомі показники фінансового стану і полегшує їх змістову інтерпретацію.

**Висновки** роботи полягають у вдосконаленні методики оцінки фінансового стану за допомогою групування коефіцієнтів за трьома фазами кругообігу капіталу і вибору показників-репрезентантів для кожної з аналізуємих груп на основі використання методу центра тяжіння.

#### **Перелік посилань:**

1. Ковалев В. В. *Фінансовий менеджмент: теорія і практика* / В.В. Ковалев. 2-е изд., перераб. і доп. М.: Проспект, 2010. – 1024 с.
2. Шеремет А.Д. *Методика фінансового аналізу діяльності коммерческих организаций*. / А.Д. Шеремет, Е.В. Негашев. - М.: 2008. — 208 с.
3. Бланк И.А. *Основы фінансового менеджмента* / И.А. Бланк. Т. 2. — К.: Ника-Центр. — 1999. — 512 с.
4. *Діагностика рівня економічної безпеки підприємства [Текст]* / С.Б. Довбня, Н.Ю. Гічова // *Фінанси України : Науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал*. - 2008. - N4. - С. 88-97.
5. *Фінанси підприємств: Підручник* / Кер. авт. кол. і наук. ред. проф. Поддєрьогін А.М. — 5-те вид., перероб. та доп. - К.: КНЕУ. - 2004. - с. 526.

Стаття надійшла: 25.10.2014 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрієв І.А.

УДК 336.025  
JEL H560

## **АНАЛІЗ СКЛАДОВИХ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ЗА РІВНЯМИ СУБ'ЄКТІВ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН**

Кузенко О.Л. аспірант

Харківський національний економічний університет

**Анотація.** У статті представлено результати аналізу складових фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин, зокрема фінансової безпеки держави та її складових: боргової, банківської, валютної, безпеки грошового ринку та інфляційних процесів, безпеки фондового та страхового ринків. Метою статті є аналіз складових фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин: боргової, банківської, валютної, безпеки грошового ринку та інфляційних процесів, безпеки фондового та страхового ринків. В сучасних умовах спостерігається загальна негативна тенденція стану бюджетної безпеки України, що спричинено в першу чергу недосконалістю бюджетної складової фінансової безпеки держави, зокрема, зростання рівня фінансування дефіциту переважно за рахунок зовнішніх запозичень та не виважена міжбюджетна трансфертна політика обумовлюють порушення системи фінансових відносин, наслідком чого, є зменшення обсягів інвестицій, коливання курсу національної валюти та інфляційні процеси. Проведений аналіз складових фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин, зокрема фінансової безпеки держави та її складових дозволив зробити висновки про необхідність розробки та впровадження стратегії та тактики бюджетування щодо підвищення якості прогнозів макроекономічних показників, що використовуються в бюджетному плануванні; комплексного підходу до реформування бюджетного процесу на державному, місцевому рівнях та рівні міжбюджетних відносин; зменшення зовнішнього боргу України, шляхом прямого зменшення чистих зовнішніх залучень уряду та погашення довгострокових залучень реального сектору економіки; врегулювання рівня монетизації економіки; зниження рівня

інфляційної динаміки; зменшення рівня доларизації економіки країни; оптимізація структури золотовалютних резервів; підвищення капіталізації та ліквідності організованого ринку цінних паперів; узгодження вітчизняного законодавства з міжнародними стандартами і сучасними вимогами розвитку фінансових відносин; удосконалення системи оподаткування страховиків та операцій перестрахування у перестраховиків-нерезидентів тощо.

**Ключові слова:** фінансова безпека, боргова, банківська, валютна, безпека грошового ринку та інфляційних процесів, безпека фондового та страхового ринків.

**Постановка проблеми.** Досліджуючи фінансову безпеку України потрібно враховувати якісно нові проблеми складових безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин, оскільки, сучасна національна фінансова система формується в умовах трансформації системи державного управління.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Ґрунтовні теоретичні дослідження з питань фінансової безпеки висвітлені у працях зарубіжних вчених Е. Альтмана, Дж. Аргенті, Д.Брутуса, У.Бівера, Ж.Бжезінського, Ф.Мейєра, М.Портера, У.Таффлера, М.Фрідмен, С.Хантінгтона, російських вчених – М.І.Баканова, С.В. Глаз'єв, О.Д. Шеремета, Р.С. Сайфуліна. Теоретичним, методологічним і практичним аспектам формування фінансової безпеки держави присвятили свої праці О. В. Ареф'єва, О.І. Барановський, О.Д.Василик, В.М.Геєць, Н.А. Гринюк, М.Я.Дем'яненко, Е.С. Дмитренко, М. М. Єрмошенко, Я.А.Жаліло, Є.В. Крайчак, М.Х.Корецький, О.Д. Ладюк, В.І. Оспіщева, Ф.Ф. Стасюк, А.І. Сухоруков, С.І. Ткаченко, В.В. Фещенко, О.Ю. Шевченко, В.В.Юрчишин [4-7].

Вагомий внесок у розробку теоретико-прикладних основ формування та забезпечення фінансової безпеки підприємств у контексті їх сталого розвитку внесли вчені І.А. Бланк, М.Д. Білик, А.В. Галишева, Е.М. Газанфаров, З.В. Герасимчук, Є.М. Гордіна, К.С. Горячева, Н.А. Гринюк, О.Є. Гудзь, Н.М. Давиденко, Т.Ю. Загорельська, Ю.Б. Кракос, І.В. Кудря, П.О. Нікіфоров, В.Г. Крижанівська, Т.Кузенко, Ю.В. Лаврова, У.Б. Ладичко, В.М. Лисогор, Л.О. Лігоненко, М.Ю. Погосова, Р.О. Разгон, Б.А. Райзберг, Н.В. Сабліна, Ю.В. Скрипник, С.М. Смирнов, П.А. Стецюк, С.І. Ткаченко, Н.І. Трихліб, А.В. Чупіс.

**Невирішені складові загальної проблеми.** Незважаючи на представлену кількість досліджень з питань фінансової безпеки потребують подальшого дослідження з питань аналізу складових фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин.

**Формулювання цілей статті.** Метою статті є аналіз складових фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин: боргової, банківської, валютної, безпеки грошового ринку та інфляційних процесів, безпеки фондового та страхового ринків.

**Виклад основного матеріалу.** Відповідно до поданого у методиці розрахунку рівня економічної безпеки України визначення фінансової безпеки до складових фінансової безпеки держави віднесено: бюджетна, боргова, банківська, валютна, безпека грошового ринку та інфляційних процесів, безпека фондового та страхового ринків [4]. Система індикаторів стану бюджетної безпеки України наведена у табл.1.

Аналізуючи індикатори стану бюджетної безпеки України протягом 2008-2012 років варто відзначити, що лише значення рівню перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду) та обсяги трансфертів з державного бюджету у відсотках до ВВП коливаються у межах нормативу, який для рівню перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду) становить не більше 30 відсотків, а для обсягів трансфертів з державного бюджету до ВВП не більше 15 відсотків [1-3]. Так, при нормативі не більше 3 відсотків, відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП становило 3,58% у 2009 році; 5,75 % у 2010 році; у 2011 році знизилось до 1,43%; у 2012 році зросло до 3,8%.

Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень у 2009 році становило 57,45%; у 2010 році 54,11%; у 2011 році 144,62%, при нормативі не більше 30%. Відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі протягом 2008-2012 років відповідало нормативу, який становить не більше 5%, проте у 2012 році зростає більше ніж у три рази, і становить 15,8% [3]. Таки чином, спостерігається загальна негативна тенденція стану бюджетної безпеки України, що спричинено в першу чергу недосконалістю бюджетної складової фінансової безпеки держави, зокрема, зростання рівня фінансування дефіциту переважно за рахунок зовнішніх запозичень та не виважена міжбюджетна трансфертна політика обумовлюють порушення системи фінансових відносин, наслідком чого, є зменшення обсягів інвестицій, коливання курсу національної валюти та інфляційні процеси.

**Таблиця 1 - Система індикаторів стану бюджетної безпеки України**

Індикатори стану бюджетної безпеки України	Норматив	Період				
		2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду), %	не більше 30	31,3	29,84	29,24	30,31	29,5
Відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП, %	не більше 3	1,31	3,58	5,75	1,43	3,8
Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	не більше 30	24,8	57,45	54,11	144,62	-
Відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	не більше 5	6,9	1,77	2,70	3,94	15,8
Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	не більше 15	6,23	14,53	15,13	7,22	6,6

Високі темпи інфляційних процесів, девальвація національної валюти та зростання зовнішніх зобов'язань країни є наслідками низького рівню боргової безпеки України. Система індикаторів стану боргової безпеки України представлена в табл.2.

**Таблиця 2 - Система індикаторів стану боргової безпеки України**

Індикатори стану боргової безпеки України	Норматив	Період				
		2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік
Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	не більше 55	20,0	34,64	39,49	27,19	38,82
Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	не більше 25	15,1	23,15	25,28	14,9	15,73
Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США	не більше 200	402,1	591,4	761,36	537,89	575,5
Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	не більше 70	20,1	429,51	437,9	238,5	31,84
Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	не більше 12	2,0	8,88	7,36	9,29	1,68
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходів державного бюджету, %	не більше 20	2,4	2,17	1,86	2,42	3,19
Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	не більше 30	4,9	11,49	14,21	12,29	14,33
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	не більше 25	2,0	2,31	4,34	4,93	4,99

У структурі боргової безпеки переважає зовнішній борг, зокрема, при нормативі не більше 200 дол.США на одну особу, рівень зовнішньої заборгованості на одну особу у

2009 році становив 591,4 дол.США, у 2010 році збільшився до 761,36 дол.США, у 2011 році 537,89 дол.США, у 2012 році 575,5 дол.США, що становить реальну економічну загрозу для країни [2].

Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг протягом 2009-2011 років перевищувало нормативне значення більше ніж у 5 разів, значення коливалися в межах 429,51% у 2009 році до 238,5% у 2011 році, і лише у 2012 році знизилось до меж граничних значень і становило 31,84% [1-2].

Хоча решта індикаторів стану боргової безпеки України і знаходились у межах нормативу, проте, є небезпечними для фінансової безпеки країни та свідчить про малоефективну політику держави щодо управління боргом. Система індикаторів стану безпеки грошового ринку та інфляційних процесів України наведена в табл.3.

**Таблиця 3 - Система індикаторів стану безпеки грошового ринку та інфляційних процесів України**

Індикатори стану безпеки грошового ринку та інфляційних процесів України	Норматив	Період				
		2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік
Рівень монетизації (відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП, %)	не більше 50	54,4	53,3	55,2	52,6	59,3
Швидкість обігу (відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2)	не більше 2	1,9	1,9	1,8	1,9	1,7
Обсяг готівки, % до ВВП	не > 4	16,3	17,2	16,9	14,6	15,8
Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	не > 107	122,3	112,3	109,1	104,6	99,8
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками, %	не < 30	31,7	31,2	29,3	25,4	21,6
Рівень середньої процентної ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції, %	не більше 5	5,9	3,8	7,9	5,7	4,5
Рівень доларизації грошового обігу, %	x	30,62	31,6	29,1	30,4	31,8
Рівень забезпечення грошової бази золотовалютними резервами, %	70-80%	16,9	13,6	15,3	13,3	9,6

Стрибокподібний характер тенденцій стану безпеки грошового ринку та інфляційних процесів України протягом 2008-2012 роки обумовлений несприятливими макроекономічними умовами, зокрема, рівень монетизації коливався у межах від 53,3% у 2009 році до 59,3% у 2012 році, при нормативі не більше 50%, зниженням золотовалютних резервів НБУ, так, рівень забезпечення грошової бази золотовалютними резервами становив максимально у 2010 році 15,3% при нормативі 70-80%, що обумовлено неефективними тратами на підтримку курсу національної валюти в періоди зростання іноземної валюти [1-2].

У структурі боргової безпеки переважає зовнішній борг, зокрема, при нормативі не більше 200 дол.США на одну особу, рівень зовнішньої заборгованості на одну особу у 2009 році становив 591,4 дол.США, у 2010 році збільшився до 761,36 дол.США, у 2011 році 537,89 дол.США, у 2012 році 575,5 дол.США, що становить реальну економічну загрозу для країни [2].

Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг протягом 2009-2011 років перевищувало нормативне значення більше ніж у 5 разів, значення коливалися в межах 429,51% у 2009 році до 238,5% у 2011 році, і лише у 2012 році знизилось до меж граничних значень і становило 31,84% [1-2].

Хоча решта індикаторів стану боргової безпеки України і знаходились у межах нормативу, проте, є небезпечними для фінансової безпеки країни та свідчить про ма-

лоєфективну політику держави щодо управління боргом. Система індикаторів стану безпеки грошового ринку та інфляційних процесів України наведена в табл.3.

Стрибокподібний характер тенденцій стану безпеки грошового ринку та інфляційних процесів України протягом 2008-2012 роки обумовлений несприятливими макроекономічними умовами, зокрема, рівень монетизації коливався у межах від 53,3% у 2009 році до 59,3% у 2012 році, при нормативі не більше 50%, зниженням золотовалютних резервів НБУ, так, рівень забезпечення грошової бази золотовалютними резервами становив максимально у 2010 році 15,3% при нормативі 70-80%, що обумовлено неефективними тратами на підтримку курсу національної валюти в періоди зростання іноземної валюти [1-2].

Високий рівень інфляції призвів до підвищення рівню середньої процентної ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції до 7,9% у 2010 році, проте, поступове його зниження у наступних 2011-2012 роках обумовлено не покращенням формування грошово-кредитної політики уряду, а більш жорстким адмініструванням фінансових процесів, що не виключає можливості виникнення загроз погіршення стану розрахунків між контрагентами та підвищення рівню середньої процентної ставки кредитів комерційних банків у майбутньому.

Відсутність ефективної політики спрямованої на консолідацію державних фінансів та ефективного монетарного регулювання призвели до послаблення державних фінансів, високого рівня інфляції, зниження обсягів банківського кредитування та підвищення ризиків безпеки грошового ринку та інфляційних процесів України. Система індикаторів стану валютної безпеки України представлена у табл.4.

**Таблиця 4 - Система індикаторів стану валютної безпеки України**

Індикатори стану валютної безпеки України	Норматив	Період				
		2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік
Індекс зміни офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	не > 106	152,4	103,7	99,7	100,4	99,7
Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів, %	не > 25	43,9	48,3	42,03	43,0	42,6
Валові міжнародні резерви України, місяці імпорту	не < 3	5,2	4,9	4,2	3,6	5,2

При загальній тенденції до зниження протягом 2009-2012 років рівень доларизації національної економіки залишається доволі високим, оскільки має місце зростання доларизації кредитного ринку, а протягом останніх років і доларизації депозитного ринку, так, відбулося значне зростання частки кредитів у іноземній валюті у 2008-2009 роках, відповідно до чого посилюється вплив валютних ризиків та зменшується ефективність грошово-кредитної політики НБУ.

Різке коливання офіційного курсу гривні до долара США восени 2008 року зумовлено впливом міжнародної фінансової кризи, відповідно до чого відбулося суттєве ослаблення національної валюти, оскільки було відпущено прив'язку курсу гривні до долара США. При подальшому відновленні прив'язки гривні до долара США у 2009 році та його фіксації поточну валютну політику не можна назвати ефективною, що негативно відображається на економічному зростанні. Система індикаторів стану банківської безпеки України наведена в табл.5.

Обсяги кредитування банками реального сектору економіки до ВВП у аналізованому періоді знижувалися і становили в середньому 49,6%, що свідчить про зниження ліквідності банківського сектору.

Зростання частки іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, так протягом 2008-2012 років відсоток коливався в межах 35,8-41,9 %, обумовлено відкритістю банківської системи країни щодо проникнення фінансових установ інших країн та призводить до відтоку фінансових ресурсів з фінансової системи країни.

**Таблиця 5 - Система індикаторів стану банківської безпеки України**

Індикатори стану банківської безпеки України	Період				
	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік
Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	35,0	36,7	35,8	40,6	41,9
Обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП	49,8	52,01	46,44	49,23	50,9

**Висновки.** Проведений аналіз складових фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин, зокрема фінансової безпеки держави та її складових дозволив зробити висновки про необхідність розробки та впровадження стратегії та тактики бюджетування щодо підвищення якості прогнозів макроекономічних показників, що використовуються в бюджетному плануванні; комплексного підходу до реформування бюджетного процесу на державному, місцевому рівнях та рівні міжбюджетних відносин; зменшення зовнішнього боргу України, шляхом прямого зменшення чистих зовнішніх залучень уряду та погашення довгострокових залучень реального сектору економіки; врегулювання рівня монетизації економіки; зниження рівня інфляційної динаміки; зменшення рівня доларизації економіки країни; оптимізація структури золотовалютних резервів; підвищення капіталізації та ліквідності організованого ринку цінних паперів; узгодження вітчизняного законодавства з міжнародними стандартами і сучасними вимогами розвитку фінансових відносин; удосконалення системи оподаткування страховиків та операцій перестраховування у перестраховиків-нерезидентів тощо.

**Перелік посилань.**

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні - методологія оцінки та механізми забезпечення. Автореф. дис. д-ра екон. Наук НАН України/ [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.disslib.org/upravlinnja-ekonomichnoju-bezpekoju-pidpnyemnytstva>

2. Про схвалення прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2012 рік та основних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2013 і 2014 роки: Постанова Кабінету міністрів України від 31 серпня 2011 р. № 907 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://zakon2.rada.gov.ua/>].

3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://www.ukrstat.gov.ua/>].

4. Звіт про науково-дослідну роботу «Розробка системи показників фінансової безпеки України» / ДННУ «Академія фінансового управління». – К.: НДФІ. 2011. – 302 с.

5. Геєць, В. Концепція економічної безпеки України [Текст] / В. Геєць, Б. Кваснюк / Ін-т екон. прогнозування НАН України. – К.: Логос, 1999. – 56 с.

6. Геєць, В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку [Текст] / В. М. Геєць; НАН України; Ін-текон. та прогнозув. НАН України. – К., 2009. – 864 с

7. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: монографія [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.disslib.org/upravlinnjaekonomichnoju-bezpekoju-pidpnyemnytstva>.

Стаття надійшла: 01.10.2014 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Горелов Д.О.

